

**Ryszard Domański, 2012, *Ewolucyjna gospodarka przestrzenna*,
Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, 307 s.**

Wybitny polski geograf ekonomiczny oraz specjalista z zakresu gospodarki przestrzennej prof. Ryszard Domański systematycznie wzbogaca krajowy rynek literatury naukowej o nowe pozycje. Są to książki dotyczące geografii ekonomicznej bądź gospodarki przestrzennej, w których uwaga tego zasłużonego dla nauki Autora koncentruje się przede wszystkim na teoretycznej stronie podejmowanej problematyki. Jednak nie zaniedbuje on przy tym zagadnień metodologicznych oraz wątków faktograficznych. Śledząc prezentowane w poszczególnych książkach treści, uzyskujemy obraz nieustającej ewolucji poglądów profesora w zakresie podejmowanej przez niego problematyki. Nie można się przeto dziwić, że jego ostatnim dziełem jest podręcznik akademicki zatytułowany *Ewolucyjna gospodarka przestrzenna*. Z treści publikacji wynika, że tytuł swojego dzieła Domański uzasadnia rozwojem ewolucyjnej myśli jako głównego nurtu teorii ekonomii, w powiązaniu z którym rozwija się gospodarka przestrzena. Genetyczny w swoim charakterze związek gospodarki przestrzennej z ekonomią zauważony przez Adama Smitha, a dalej rozwijany przez Alfreda Webera, Augusta Löschę, Waltera Isarda, Claude'a Ponsarda i innych nie tylko trwa do chwili obecnej, lecz staje się też coraz silniejszy, przynosząc wciąż nowe efekty (prezentowane m.in. na stronach omawianego podręcznika).

Cechą wszystkich publikacji książkowych Domańskiego, począwszy od najwcześniejszych, z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych (dotyczących zespołów sieci komunikacyjnych czy syntetycznej charakterystyki regionu, na przykładzie okręgu przemysłowego Konin–Łęczyca–Inowrocław), a skończywszy na wydanych ostatnio, jest nowatorski charakter prezentowanych treści wynikający, z jednej strony, z doskonałej znajomości najnowszej literatury, z drugiej zaś – z wyjątkowej inwencji twórczej (w sposób interesujący formułowanie aktualnej i ważnej problematyki) oraz z umiejętności dokonywania oryginalnych syntez.

Ewolucyjna gospodarka przestrzenna jest, do pewnego stopnia, syntezą prac jej Autora, które zostały opublikowane w kilku ostatnich latach, co zresztą podkreśla sam profesor, dodając, że to jednocześnie pierwszy w Polsce, a być może i na świecie, podręcznik gospodarki przestrzennej rozszerzony o wymiar ewolucyjny, której celem jest rekonstrukcja procesów ewolucyjnych zachodzących w złożonej przestrzeni ekonomicznej. W tym sensie stanowi on krok w kierunku zbudowania preteorii ewolucji przestrzeni ekonomicznej. Zdaniem Autora, gospodarka ewolucyjna „jest użyteczna w rozwiązywaniu problemów praktycznych, zwłaszcza w opracowywaniu długookresowych strategii rozwoju na różnych poziomach przestrzennej organizacji gospodarki, wielkich projektów in-

frastrukturalnych oraz programów przebudowy struktury gospodarczej w kierunku nowoczesności i konkurencyjności”. Pozwala bowiem przewidywać rozwój, „a dzięki temu służyć budowie strategii i programów praktycznego działania”.

Książka została podzielona na cztery dość obszerne rozdziały. Pierwszy ma charakter wybitnie przeglądowy i prezentuje w ogólnym zarysie zmienność przestrzennych układów współczesnej gospodarki. Rozdział drugi ma charakter teoretyczny i jest prezentacją ekonomicznych koncepcji ewolucji oraz jej mechanizmów. Trzeci rozdział, prezentujący ujęcie faktograficzne, zawiera zgeneralizowany opis współcześnie toczących się procesów formowania struktur nowego porządku przestrzennego w procesie ewolucji. Rozdział czwarty, postulatyczny czy w pewnym stopniu nawet prognostyczny, zawiera treści składające się na pewnego rodzaju politykę podtrzymywalnego rozwoju przestrzeni ekonomicznej.

W rozdziale pierwszym: „Zmienność przestrzennych układów gospodarki” przedstawiono złożoność przestrzeni ekonomicznej, zmienność systemów wartości mających wpływ na charakter i kierunki rozwoju regionów, zmienności i dysproporcje w rozwoju regionów oraz przestrzenne formy ewolucji gospodarki, w tym: (a) aglomeracje miejskie, ich powstanie, czynniki rozwoju i zmian, dynamikę rozwoju oraz przesunięcia funkcji na obszarach miejskich (przykład Poznania), (b) układy rdzeń–peryferie i ekonomiczne konsekwencje ich funkcjonowania, (c) zagadnienia przestrzennej dyfuzji innowacji, (d) kwestię konwergencji i dywergencji przestrzennej oraz (e) charakterystykę wielkich systemów przestrzenno-gospodarczych, ze szczególnym uwzględnieniem hierarchicznych układów miejskich i dokonujących się w nich zmian, a także zagadnienia globalizacji i jej wpływ na przekształcenia miast oraz na gospodarkę lokalną.

W rozdziale drugim: „Teoretyczne koncepcje ewolucji i jej mechanizmów” uwaga Autora koncentruje się przede wszystkim (jak sam tytuł wskazuje) na przedstawieniu podstawowych koncepcji teoretycznych oraz mechanizmów procesów ewolucji przestrzennej. W przypadku rozważań teoretycznych chodzi o: neoklasyczne modele rozwoju i wzrostu, zagadnienia wzrostu endogenicznego, teorie rozwoju ekonomicznego Josepha Schumpetera, założenia nowej geografii ekonomicznej Paula Krugmana oraz mniej znane zagadnienia ekologii matematycznej. W części obejmującej mechanizmy ewolucji prezentowane są natomiast problemy: zmian jakościowych przestrzeni, skupień przestrzennych i organizacji sieciowych gospodarki, modeli rozwoju wyprowadzonych z modeli zachowań jednostki, synergetyki i jej modelowania, stabilności i niestabilności dynamiki układów przestrzennych, wzrostu ekonomicznego w warunkach nierównowagi, kapitału wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy, kreatywności i innowacyjności regionów i miast, wahań cyklicznych i ich wpływu na przekształcenia strukturalne, ponadto zagadnienia sformułowanej w biologii teorii równowagi przerywanej, roli pośrednich ogniw w procesie ewolucyjnym oraz samowzmacniania rozwoju miast i regionów. Niemal wszystkie one są koncepcjami teoretycznie sformułowanymi na gruncie poglądów Schumpetera i teorii neoschumpeterowskich.

Rozdział: „Formowanie się struktur i nowego porządku przestrzennego w procesie ewolucji” obejmuje takie kwestie, jak: logika procesów ewolucyjnych,

zagadnienia kodów rozwojowych systemów regionalnych (w tym próbę rekonstrukcji kodów dla Polski) oraz długiego trwania układów przestrzennych i długich fal rozwoju gospodarczego.

Ostatni rozdział: „Ku polityce podtrzymywalnego rozwoju przestrzeni ekonomicznej” zawiera przede wszystkim treści dotyczące zasadniczych aspektów i problemów rozwoju podtrzymywalnego, nawiązując do ewolucyjnej koncepcji gospodarki przestrzennej. Na szczególną uwagę zasługuje opis mierników rozwoju podtrzymywalnego, regionalnych problemów tej kategorii, jego modelowanie, kontekst „rozwój podtrzymywalny – rozwój optymalny” oraz etyczne aspekty rozwoju (sprawiedliwość międzypokoleniowa, jakość środowiska).

Bardzo trafnym pomysłem Autora było zamieszczeniu na końcu pracy dwóch załączników. Pierwszy jest syntetycznym opisem modelu **nowej geografii ekonomicznej**, sformułowanego przez Krugmana – laureata Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii, natomiast drugi – prezentacją autorskiego modelu samoorganizacji systemów przestrzenno-gospodarczych, osadzonego na założenia teorii samoorganizacji Ilyi Prigogine’a. Jest to wprawdzie pewna synteza treści zawartych w opublikowanych uprzednio pracach, jednak niezwykle cenna w tej książce, umożliwia bowiem, bez odnoszenia się do innej literatury, lepiej zrozumieć i rozwinąć treści prezentowane w zasadniczej części pracy.

Oceniana publikacja, jak to już napisano, jest podbudowana obszerną literaturą, jednak przede wszystkim zawiera obszerną syntezę poglądów Autora na współczesne pojmowanie gospodarki przestrzennej i jej ewolucyjny charakter. Prezentuje (co wydaje się jasne, jeśli weźmiemy pod uwagę profesję oraz dotychczasowy dorobek naukowy Domańskiego) ekonomiczny nurt gospodarki przestrzennej, w związku z czym bardziej przydatna będzie dla tych, których interesuje, z jednej strony, gospodarka przestrzenna w skali makro, a z drugiej – zagadnienia gospodarki przestrzennej jako dziedziny nauki.

Mimo syntetycznego charakteru pewnych rozdziałów i ich oparcia na wcześniejszych pracach Autora, podręcznik jest publikacją na wskroś nowatorską i oryginalną, nie tylko na polskim rynku wydawniczym. Prezentowane treści odnoszone są bowiem do najnowszej literatury światowej, przede wszystkim z zakresu ekonomii, ale także geografii i gospodarki przestrzennej, a ponadto są prezentacją oryginalnego punktu widzenia Autora na ewolucję przestrzennych układów społeczno-gospodarczych i rozwijającą się gospodarke przestrzenną. Choć praca ma przede wszystkim charakter teoretyczny, to jednak całości dopełniają wątki metodologiczne, faktograficzne, prognostyczne, a także aplikacyjne, co istotnie podnosi jej wartość naukową. Syntetyczne ujęcie poruszanej problematyki (przynajmniej niektórych zagadnień) zmuszać jednak będzie niekiedy do sięgnięcia po inne pozycje literatury, lecz szeroki zakres rzeczowy pracy wymusił w pewnym sensie takie właśnie przedstawienie problemów. Każdy zamysł twórczy, zwłaszcza związany z publikacją naukową, wymaga selekcji problemów oraz określenia stopnia szczegółowości ich ujęcia – i jest to wybór Autora publikacji, z którym można się zgodzić lub nie.

Domański znakomicie porusza się w problematyce globalnej i ta właściwie, niemal w całości, wypełnia strony publikacji. Z tego powodu można odczuwać

pewien niedostatek odniesienia rozważań do realiów polskich. Zapewne pewnym tego wytłumaczeniem jest odmienność sytuacji polskiej i rozwiniętych gospodarczo krajów świata oraz trudności, jakie występują z przeniesieniem „uwarunkowań globalnych” do skali krajowej, regionalnej czy lokalnej. Innym powodem, na który wskazuje sam Autor, jest brak danych statystycznych i innych materiałów informacyjnych dotyczących sytuacji, zdarzeń i procesów ulokowanych w małej skali przestrzennej. Ten globalny charakter ujęcia jest prawdopodobnie powodem także tego, że w bibliografii stosunkowo skromnie reprezentowana jest polska literatura z zakresu geografii miast (aglomeracje, metropolie i metropolizacje, urbanizacja i jej fazy, rewitalizacja), geografii ekonomicznej (gospodarka oparta na wiedzy, gospodarka kreatywna, powiązania sieciowe), gospodarki regionalnej (planowanie strategiczne, polityka regionalna) i gospodarki przestrzennej (w aspektach praktycznych tj. planistycznych). Można więc nieśmiało sugerować, aby w kolejnych pracach Autora znalazło wyraz większe odniesienie podejmowanej problematyki do sytuacji w Polsce, co pozostaje istotne w aspekcie konieczności realizacji zapisu konstytucyjnego odnoszonego do rozwoju zrównoważonego (tu podtrzymywalnego), a także do uporządkowania i efektywnego kształtowania polskiej przestrzeni społeczno-ekonomicznej oraz konieczności dalszej modernizacji gospodarki. Takie odniesienia Ryszard Domański niekiedy poczynił (np. w stosunku do Poznania, aglomeracji poznańskiej, Wielkopolski).

Oceniana publikacja, jako podręcznik, będzie oczywiście wysoce użyteczna w procesie edukacyjnym na studiach z zakresu ekonomii, gospodarki przestrzennej, geografii, także urbanistyki i socjologii, a być może i innych kierunków. Wydaje się jednak, że okaże się przydatna przede wszystkim dla osób prowadzących zajęcia dydaktyczne. Lektura książek Domańskiego nie należy do łatwych, w związku z czym od wielu studentów wymagać będzie odpowiedniego przygotowania, zwłaszcza posiadania stosownego zasobu wiedzy, przede wszystkim z zakresu teorii ekonomii, makroekonomii oraz teorii geografii ekonomicznej i społecznej. Takich problemów publikacja nie powinna stwarzać studentom specjalizującym się w gospodarce przestrzennej oraz pracownikom naukowym zajmującym się taką właśnie problematyką. *Ewolucyjna gospodarka przestrzenna* może także zainteresować liderów polskiego życia politycznego i gospodarczego, a także planistów przestrzennych i regionalnych (zwłaszcza jeśli chodzi o krajową i regionalną skalę planowania) oraz wszystkie inne osoby, które chcą poznać mechanizmy zmian przestrzennych układów społeczno-ekonomicznych i naukowe podstawy sterowania takimi zmianami. Warto po tę książkę sięgnąć.

Jerzy J. Parysek